

POSUDEK HABILITAČNÍ PRÁCE

Název práce: **Podpora epistemického myšlení v metakognitivně orientovaném prostředí ve vyučovacím předmětu dějepis u žáků 7. tříd**

Autor: Mgr. Jaroslav Říčan, Ph.D.

Recenzent: Doc. Mgr. Kateřina Juklová, Ph. D.

Katedra pedagogiky a psychologie, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové

1. Základní charakteristika a struktura práce

Předložená habilitační práce se zabývá problematikou epistemického myšlení a jeho podpory, která je směřována do výuky dějepisu. Práce o rozsahu 148 stran (+ přílohy) je strukturována do tradiční podoby. Po úvodní kapitole následují čtyři kapitoly teoretické (celkem 64 stran) a na ně navazuje část empirická (celkem 79 stran), která je dále členěna do šesti oddílů.

První čtyři kapitoly prezentují přehled významných teoretických i empirických poznatků z oblasti. V **kapitole první** autor objasňuje konstrukt *epistemického myšlení*. Odlišuje jej od příbuzného a souvisejícího konstrukt *epistemických přesvědčení* a upozorňuje na jeho mnohdy tacitní povahu. Poznatky strukturuje pomocí čtyř odlišných způsobů modelování osobní epistemologie, k nimž uvádí významná zjištění. Osobně nevnímám jako nezbytné věnovat stejné množství prostoru všem typům modelů, ale když už to autor učinil, v případě modelů založených na doménách bych ve vztahu k epistemickému myšlení považovala za důležité na prvním místě zmínit, že tyto modely úzce souvisely se způsoby chápání povahy disciplíny (nature of science). Výzkumy myšlení a řešení problémů noviců vs. expertů spadají spíše do oblasti výzkumu kognitivních procesů, přestože jsou aktuálně k přesvědčením o povaze znalostí disciplíny a způsobům odůvodňování znalostí a zdrojů vztahovány.

Kapitola druhá se věnuje metakognici. S ohledem na autorův deklarovaný záměr situovat podporu epistemického myšlení do metakognitivně orientovaného studijního prostředí se jedná o jednu z klíčových kapitol. Navzdory komplikovanému, nepřehlednému a místy až matoucímu způsobu prezentování myšlenek se čtenář dozvídá o všech významných vazbách mezi osobní epistemologií a metakognicí, které mohou být zohledněny při plánování intervencí. Bylo by nepochybně přínosné udělat přehlednější syntézu všech prezentovaných souvislostí a zjištění, z níž by bylo více zřejmé, kolika a jakými různými způsoby mohou být spojnice mezi dvěma konstrukty využity na podporu epistemického myšlení v dějepise.

Třetí kapitola seznamuje s doménou dějepisu a potenciálními epistemicky významnými aspekty této oblasti. Autor seznamuje se způsoby uvažování v disciplíně a s jejich vývojovými specifiky. Současně kapitola reflektuje některá úskalí, která přináší kontext výuky dějepisu. Za

významnou pro vlastní intervenční a výzkumný záměr považuje identifikaci tří strategií využívaných odborníky v historii: zdrojování, kontextualizace a potvrzování. Nelze s ním než souhlasit.

Kapitola čtvrtá označená jako *Východiska pro tvorbu intervenční baterie* obsahuje doklady o přínosech konstruktivistické výuky, metakognitivních procesů a zmiňuje výsledky studií, které usilovaly o potvrzení mechanismů epistemických změn. Do této kapitoly autor dále zařadil také operacionalizaci strategií zdrojování a potvrzování v dějepise a nakonec i popis vytvořené intervenční baterie. Navzdory množství prezentovaných myšlenek a výzkumných výsledků vztahujících se k jmenovaným tématům v tomto přechodu od teoretických východisek k praktickému návrhu celé intervenční baterie poněkud postrádám hustší popis a odůvodnění dílčích komponentů a vztahů finální podoby intervenční baterie.

Pátá kapitola zahajuje již empirickou část práce. Tato část práce podrobně seznamuje se všemi detaily výzkumného procesu. Zde oceňuji podrobnou a pečlivou evidenci celého postupu. To se týká také procesu validace dotazníkové baterie, který je proveden na vysoké a korektní úrovni. Rovněž kladně hodnotím v závěru připojený stručný přehled všech validizovaných škál použitých v autorově výzkumu.

Kapitola šestá seznamuje s výsledky všech realizovaných statistik. Autor postupuje systematicky, výsledky přehledně uspořádává do tabulek a grafů a smysluplně komentuje v kontextu zjištění značného množství výzkumů jiných autorů. **V sedmé kapitole** pokračuje autor v podobném duchu interpretací. V rámci interpretací je třeba ocenit již zmíněnou autorovu obeznámenost s výsledky množství intervenčních studií, na druhou stranu v interpretujících pasážích postrádám více syntézy a úvah o tom, které faktory mohly ovlivnit výsledky autorova vlastního výzkumu. **V osmém oddílu** se autor věnuje limitům šetření a námětům na budoucí výzkum. Následují pasáže zaměřené na doporučení pro teorii a praxi (**kapitola devátá**) a shrnutí hlavních zjištění (**kapitola desátá**).

2. Metody práce a postupy k naplnění cílů

Celá práce svědčí o autorově silné osobním nasazení a zájmu o problematiku a rovněž o dobré obeznámenosti v oblasti jak po stránce teoretické, tak i v metodologických otázkách. Pro celý text platí, že obsahuje podstatné myšlenky a argumenty vztahující se k vytyčenému cíli, je svým způsobem odvážný a inspirativní. Autor vstoupil do velmi důležité, avšak značně složité a v našich podmínkách dosud téměř nerozvíjené a neznámé oblasti, kterou se snaží výzkumně a pedagogicky uchopit.

Naopak za největší slabinu textu považuji způsob organizování prezentovaných myšlenek do kapitol i v rámci kapitol a jazykové vyjadřování autora. Toto je nejvíce patrné v teoretických kapitolách. Například už v oddíle *Úvod* je čtenář překvapivě podrobně seznamován s „koncepčními východisky“ práce, které jsou však pro něho, bez teoretických souvislostí zařazených až do následujících kapitol, méně srozumitelné. Za nadbytečné považuji také zařazení podrobného chronologického rámce celého šetření do úvodního oddílu. Podobně kapitola o *metakognici* začíná definováním *autoregulovaného učení (SRL)* bez jediné zmínky o

jeho vztahu k metakognici. Ve druhém odstavci se čtenáři dostává množství informací k metakognici (Mc) zprostředkovaných vždy jednou větou: stručná definice, tvrzení o důležitosti Mc pro výkon žáků, informaci o tom, že Mc lze rozvíjet nácvikem, dále o tom, že se to žákům příliš nedaří a v další větě zprávu o tom, jak se to může dělat (přibližovat žákům své myšlení k tomu, jak uvažují experti), a že je dobré to dělat v malých skupinách, avšak prozatím bez vazby na SRL anebo na epistemické myšlení. Teprve ve 3. odstavci se čtenář dozvídá, že koncept Mc je široký a vázaný na SRL, a proto se tam v jeho studiu často přidává. Konečně na sedmé straně této kapitoly se čtenář dozvídá, že existuje konstrukt zvaný *epistemická metakognice* a co znamená.

K čtivosti a celkové kvalitě textu nepřispívá ani jazyk používaný autorem, který je plný, podle mého soudu, nadbytečných anglikanismů/amerikanismů – viz např. „referování k“ namísto českého „referování o“ nebo „odkazování k“, „atribuování přesvědčení jako znalost“ nebo nadužívání slova „iniciační“, které je v češtině vyhrazeno spíše významu „rituálně zasvěcující“ nežli významu, v jakém jej užívá autor. Po formální stránce by textu dále v mnoha pasážích prospělo větší členění do odstavců a více pozornosti k překlepům a nesprávnému skloňování. Po stránce obsahové pozornější, trpělivější a přehlednější argumentování a častější syntéza a vyvozování z dílčích myšlenek a zjištění.

3. Výsledky a přínos autora k řešení problému

Navzdory textovým prohřeškům je nezpochybnitelným přínosem autorovy práce úspěšná validace několika sebeposuzovacích škál s vazbou na epistemické myšlení žáků v dějepise, tvorba intervenční baterie a v neposlední řadě také realizace experimentální intervence. Všechny tyto počiny jsou dokladem o autorově odvaze, informovaném přístupu i pečlivé a soustředěné práci a přinášejí množství zkušeností využitelných v další výzkumné i pedagogické práci. Současně tak představují naději na nové úsilí o rozvíjení a záměrnou podporu těchto významných aspektů lidského poznávání.

4. Závěr – celkové hodnocení

I přes uvedené připomínky práce splňuje nároky kladené na habilitační práce a její autor prokázal schopnost samostatné tvůrčí práce v oboru.

5. Otázky a podněty k obhajobě

1. Intervenční baterie, kterou autor využil, obsahuje několik typů aktivit. Jak autor uvažoval o jejich vzájemných vztazích a jak jejich vzájemná kombinace souvisí s předpokládaným efektem? Které souvislosti byly pro konečnou podobu baterie pro autora v době její přípravy nejdůležitější a jak se to promítlo do konstrukce baterie?
2. V oddílech interpretujících výzkumné výsledky autor postupuje především metodou prezentace zjištění jiných autorů. Jak ale konkrétněji uvažuje o nejvíce pravděpodobných příčinách vlastních zjištění? Lze nějak vysvětlit, z jakého důvodu byla při validizaci škála

odůvodňování mnohočetnými zdroji nejméně reliabilní a validní? Které faktory konkrétního kontextu je podle autora možné zohlednit jako nejvíce pravděpodobné při interpretaci zjištění o největším přínosu pro žáky s nižším známkovým ohodnocením? Které afektivní, resp. motivační faktory mohou potenciálně mediovat vztahy mezi známkou z dějepisu a růstem epistemických dovedností? Které kognitivní faktory? Jak by se tyto, již konkrétnější hypotézy promítly do cílů nově plánované intervence a revize intervenční baterie?

V Hradci Králové, 22. února 2023

Doc. Mgr. Kateřina Juklová, Ph.D.